

SOCIAL-, BØRNE- OG INTEGRATIONS-
MINISTERIET

SPROG ER EN GAVE

SPROGSTIMULERING I DAGTILBUD

Mødeguide og dialogværktøjer til
sprogstimulering af tosprogede børn i dagtilbud

SPROGSTIMULERING I DAGTILBUD

**MØDEGUIDE OG DIALOGVÆRKTØJER
TIL SPROGSTIMULERING AF
TOSPROGEDE BØRN I DAGTILBUD**

Sprog er en gave – samarbejde med tosprogede forældre til børn i dagtilbud

Forfattere:

Mette Wybrandt (Amondo) og
tosprogskonsulent Beata Engels Andersson (Lyngby-Taarbæk Kommune)

Udgivet af:

Social-, Børne- og Integrationsministeriet
Holmens Kanal 22
1060 København K
T: 33 92 93 00
M: sm@sm.dk
www.sm.dk

1. oplag, 1. udgave, november 2013

ISBN: 87-7546-352-0

Online ISBN: 87-7546-353-9

Publikationen i elektronisk form er tilgængelig via: www.sm.dk

Grafisk design: Schwander Kommunikation

Foto og tegninger: Ole Schwander

Produceret af Schwander Kommunikation

Printed in Denmark 2013

*Tak til personale, tosprogede forældre og børn i Børnehuset Carlshøj,
Børnehuset Kastaniehuset, Børnehuset Stoppestedet og
Børnehuset Vandpytten i Lyngby-Taarbæk Kommune.*

VELKOMMEN

Denne mappe indeholder en **mødeguide og dialogværktøjer**, som I kan bruge på personalemøder. Den er en håndsrækning, når I skal diskutere, hvordan I kan udvikle jeres arbejde med sprogstimulering af tosprogede børn.

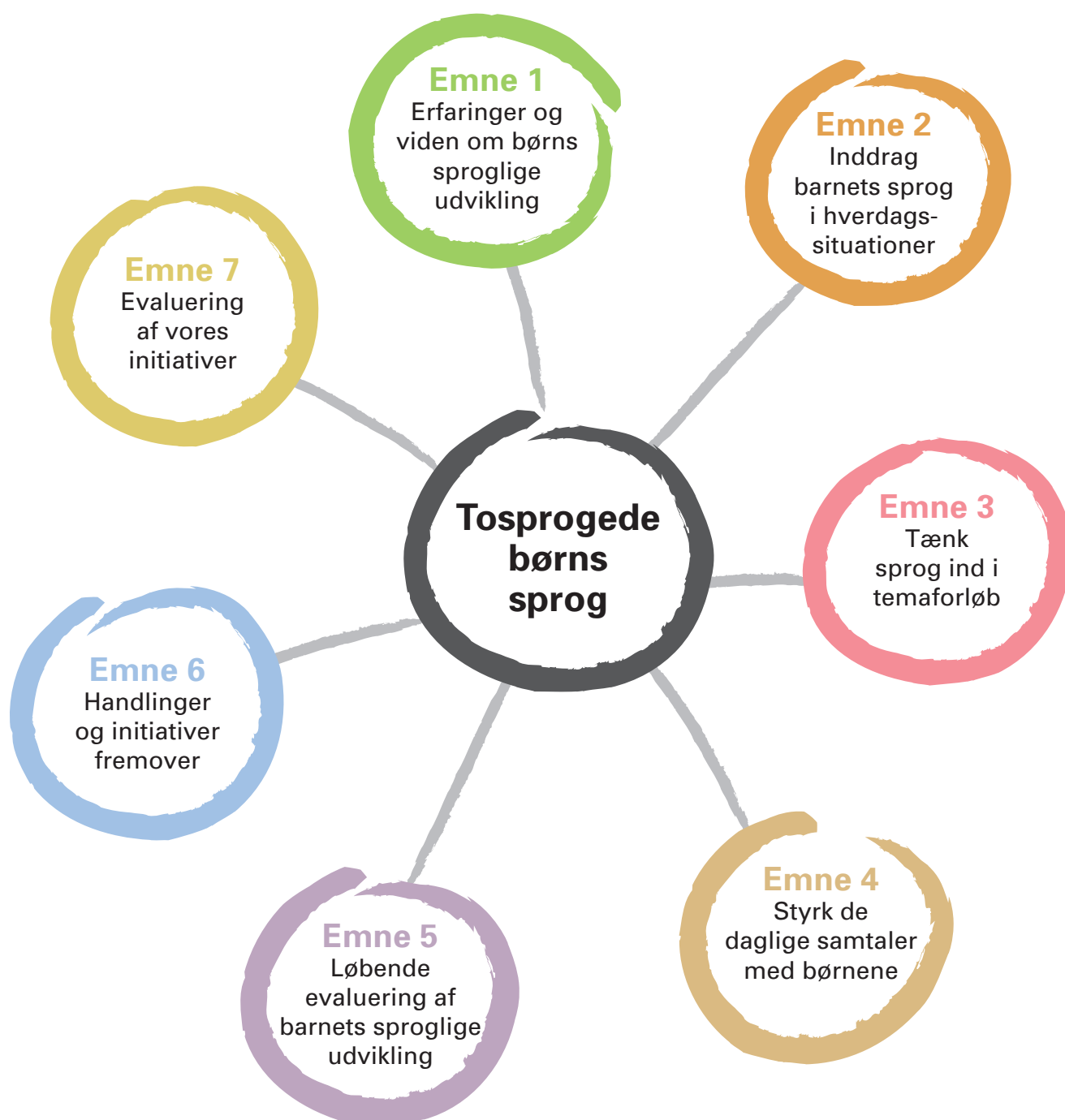
Mødeguiden skal føre jer igennem en refleksion over, hvordan I kan tænke sprogstimulering af tosprogede børn ind i det pædagogiske arbejde i forbindelse med temaforløb, hverdagssituationer og -samtaler, samt hvordan I løbende kan evaluere barnets sproglige udvikling.

I kan vælge at bruge guiden i sin helhed eller vælge de emner og øvelser ud, som I finder interessante og relevante.

Til hvert emne i mappen er der en tidsangivelse, som fortæller, hvor lang tid det cirka vil tage at gennemføre øvelser og drøftelser på et personalemøde.

Denne mappe kan bruges af dagtilbud, dagpleje mv.

EMNEOVERSIGT

SÅDAN BRUGER I MØDEGUIDEN PÅ ET PERSONALEMØDE

FØR MØDET

- *Indhold og tidsplan:* Som ansvarlige for planlægningen af personalemødet kan I begynde med at kigge på *planlægningsarket* på næste side. Her får I et overblik over de emner og øvelser, som mappen indeholder. I kan også skrive ned, hvornår I vil holde møde om de forskellige emner.

Under hvert faneblad finder I inspiration til, hvordan I kan komme rundt om emnet på personalemødet:

- *Introark:* På 'Introarket' finder I baggrundsviden og tips til, hvordan I som mødeledere kan tilrettelægge processen på mødet.
- *Øvelser:* Under hvert emne er der forskellige øvelser, som I kan kopiere til deltagerne inden mødet. Ekstraøvelserne kan I bruge som supplement på mødet, eller I og jeres kollegaer kan lave ekstraøvelserne mellem to personalemøder.

PÅ MØDET

- Inddel personalet i mindre grupper med ca. 3-4 personer.
- Introducer det emne, I skal arbejde med på mødet. Uddel og gennemfør de øvelser, I har valgt.
- Lav en fælles opsamling på øvelserne, og aftal, hvilke nye handlinger og initiativer I vil sætte i gang i jeres institution.

TIP

I kan finde inspiration til forskellige opsamlings- og handlingsøvelser under fanebladet 'Emne 6: Handlinger og initiativer fremover'.

EFTER MØDET

- *Opsamlingsark:* Skriv ind på 'Opsamlingsarket', hvilke initiativer I har besluttet at sætte i gang inden for hvert emne, så I kan huske hinanden på det i hverdagen og næste gang, I mødes.
- Husk at finde tid til et evalueringsmøde, hvor I får fulgt op på de initiativer, I sætter i gang. I kan finde inspiration til evalueringsmødet under det sidste faneblad 'Emne 7: Evaluering af vores initiativer'.

PLANLÆGNINGSARK TIL MØDELEDER

EMNE	TIL MØDET
EMNE 1: ERFARINGER OG VIDEN OM BØRNS SPROGLIGE UDVIKLING <ul style="list-style-type: none">• Introark• Øvelse: Tip en 13'er om sprogviden• Retteark til tip en 13'er om sprogviden 40 MIN.	
EMNE 2: INDDRAG BARNETS SPROG I HVERDAGSSITUATIONER <ul style="list-style-type: none">• Introark• Øvelse: Idéer til at inddrage sprog i hverdagsrutiner 35 MIN.	
EMNE 3: TÆNK SPROG IND I TEMAFORLØB <ul style="list-style-type: none">• Introark• Øvelse: Planlæg temaforløb• Temaforløb (tomt skema)• Ekstraøvelse: Sprogkasser og sprogposer der bygger videre på temaforløbet 45 MIN.	
EMNE 4: STYRK DE DAGLIGE SAMTALER MED BØRNE <ul style="list-style-type: none">• Introark• Øvelse: Debat om daglige samtaler med børnene• Ekstraøvelse: Fotocollage – følg barnets spor 35 MIN.	
EMNE 5: LØBENDE EVALUERING AF BARNETS SPROGLIGE UDVIKLING <ul style="list-style-type: none">• Introark• Øvelse: Idéer til sprogevaluering i hverdagen• Tips og eksempler til sprogevaluering 40 MIN.	
EMNE 6: HANDLINGER OG INITIATIVER FREMMER <ul style="list-style-type: none">• Introark• Øvelse: Postkort fra fremtiden• Øvelse: Planlægnings- og evalueringsark• Øvelse: Tidslinje med post-its 20 MIN.	
EMNE 7: EVALUERING AF VORES INITIATIVER <ul style="list-style-type: none">• Introark• Øvelse: Hvordan er det gået, og hvad skal vi nu? 40 MIN.	

OPSAMLINGSARK TIL MØDELEDER

	VIGTIGE POINTER OG BESLUTNINGER	HVEM HAR OPGAVEN?
EMNE 1: Erfaringer og viden om børns sproglige udvikling		
EMNE 2: Inddrag barnets sprog i hverdags- situationer		
EMNE 3: Tænk sprog ind i temaforløb		
EMNE 4: Styrk de daglige samtaler med børnene		
EMNE 5: Løbende evaluering af barnets sproglige udvikling		
EMNE 6: Handlinger og initiativer fremover		
EMNE 7: Evaluering af vores initiativer		

EMNE 1

Erfaringer og viden om børns sproglige udvikling

EMNE 2

Inddrag barnets sprog i hverdagssituationer

EMNE 3

Tænk sprog ind i temaforløb

EMNE 4

Styrk de daglige samtaler med børnene

EMNE 5

Løbende evaluering af barnets sproglige udvikling

EMNE 6

Handlinger og initiativer fremover

EMNE 7

Evaluering af vores initiativer

Ordliste og kildefortegnelse

EMNE 1

ERFARINGER OG VIDEN OM BØRNS SPROGLIGE UDVIKLING

INTROARK

40 MIN.

AKTIVÉR BARNETS FORSKELLIGE SPROG I HVERDAGEN

Helt overordnet tilegner tosprogede børn sig sprog på samme måde som etsprogede. En forskel er dog, at det tager længere tid at lære to sprog end et sprog.

Det er vigtigt at styrke tosprogede børns dansktilegnelse gennem pædagogiske aktiviteter, der inddrager barnets forskellige sprog. Børns sociale og kognitive udvikling fremmes mest muligt, hvis de har mulighed for at trække på hele deres sproglige repertoire og dermed også på deres samlede omverdensforståelse.

SPROG LÆRES I SOCIALE SAMMENHÆNGE

I kan med fordel arbejde inkluderende med sprogstimulerende aktiviteter for tosprogede børn, hvor I integrerer sprogpædagogik med de øvrige læringsmål, som I arbejder med fx i de pædagogiske læreplaner.

I kan også arbejde inkluderende ved, at I bevidst sprogliggør jeres daglige aktiviteter i samværet med børnene, fx ved at sætte ord på det, I gør.

På den måde knyttes forbindelsen mellem børnenes hverdag og deres sproglige udvikling, og gør den mere funktionel og dermed anerkendende og meningsfuld for børnene.

MELLEMSPROG

Perioden fra et barn første gang forsøger sig med at sige et par ord og korte sætninger på dansk, til det behersker det danske sprog som jævnaldrende børn, kaldes mellemsprogsfasen.

Umiddelbart kan barnets ytringer på dansk virke usystematiske, men i virkeligheden er barnet i en konstant proces, hvor det afprøver sproglige hypoteser 'sådan hedder det nok på dansk', og hele tiden opbygger, afvikler og revurderer i samværet og samtalen med andre.

TIPS

TIL MØDELEDEREN:

TRIN 1 – INTRODUKTION: Fortæl kort om, hvorfor I skal arbejde med emnet: *Viden og erfaringer om børns sproglige udvikling* på mødet, og hvad I ønsker at få ud af det. Du kan fx tage udgangspunkt i introarket på den forrige side.

TRIN 2 – ERFARINGER: Tag en runde i hver gruppe, hvor hver person på skift fortæller, hvad vedkommende tænker i forhold til spørgsmålet:

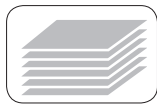
- ▶ Hvilke erfaringer har vi hver især med at arbejde med sprogstimulering af tosprogede børn?

Lav en kort opsamling fra hver gruppe.

TRIN 3 – ØVELSE: Kopier arket med øvelsen 'Tip en 13'er om sprogviden' på de næste sider, og del det ud til hver gruppe. Lad hver gruppe lave øvelsen – brug ca. 15 minutter. Uddel derefter 'Rettearket' til hver gruppe, og lad dem tale om, hvilke svar de havde.

TRIN 4 – OPSAMLING: Tag en runde, hvor hver gruppe fortæller, hvad de fandt interessant, og hvad der kom mest bag på dem i øvelsen. Skriv evt. pointerne ned på flip-over papir.

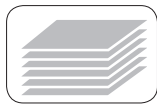

ØVELSE: TIP EN 13'ER OM SPROGVIDEN

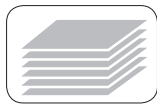
Svarene på spørgsmålene er tænkt som et oplæg til refleksion og diskussion, og nogle af svarene er afhængige af, hvilken sammenhæng de indgår i. I kan læse mere om sprogviden i 'Ordlisten' bagerst i mappen.

(Sæt ét kryds pr. spørgsmål)	1	X	2
<p>1. HVAD ER ET ANDETSPROG?</p> <p>1 Det er det samme som et modersmål</p> <p>X Det er det sprog, som tales i ens omgivelser, og man lærer, efter at man har lært sit modersmål</p> <p>2 Det er det samme som fremmedsprog</p> <p><i>Læs mere i Sprogviden bagerst i mappen</i></p>			
<p>2. HVORDAN LÆRER BARNET SIN OMVERDEN AT KENDE?</p> <p>1 Ved kun at få læst højt</p> <p>X Ved gradvist at udvide sin viden og forståelse med allerede tilegnede erfaringer</p> <p>2 Det er alene forældrenes opgave</p> <p><i>Læs mere i mappen "Sprogstimulering i hjemmet" Emne 1: Omverdensforståelse</i></p>			
<p>3. HVORDAN UNDERSTØTTER INSTITUTIONEN BEDST BARNETS DANSKINDLÆRING?</p> <p>1 Gennem pædagogiske aktiviteter og interaktion med andre børn</p> <p>X Ved at tvinge barnet til at tale dansk</p> <p>2 Ved at forbyde barnet at tale sit modersmål med andre børn</p> <p><i>Læs mere i mappen "Sprogstimulering i dagtilbud" Emne 2: Inddrag barnets sprog i hverdagssituationer</i></p>			
<p>4. HVAD ER DOMÆNESPROG?</p> <p>1 Det sprog barnet taler dårligst</p> <p>X Det sprog barnet er bedst til</p> <p>2 Det sprog barnet knytter til en given kontekst</p> <p><i>Læs mere i Sprogviden bagerst i mappen</i></p>			
<p>5. HVAD ER MELLEMSPROG?</p> <p>1 De sprog barnet taler, fra det begynder at tale dansk, til det behersker dansk</p> <p>X Et sprog der tales i Mellemamerika</p> <p>2 Et sprog, der ikke er et rigtigt sprog</p> <p><i>Læs mere i mappen "Sprogstimulering i dagtilbud" Emne 1: Erfaringer og viden om børns sproglige udvikling</i></p>			
<p>6. HVORDAN HJÆLPER DU BARNET VIDERE, NÅR DET FX SIGER: "JEG SYNGEDE LILLE PETER EDDERKOP"</p> <p>1 Fortælle barnet, at det er forkert, og sige til barnet: "Kan du prøve at sige det rigtigt?"</p> <p>X Undlade at kommentere</p> <p>2 Sige til barnet: "Ja, du sang lille Peter Edderkop"</p> <p><i>Læs mere i den opgivne litteratur bagerst i mappen</i></p>			

EMNE 1

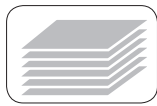
Erfaringer og viden om børns sproglige udvikling

(Sæt ét kryds pr. spørgsmål)	1	X	2
<p>7. SPROGSTIMULERING OG LÆREPLANER</p> <p>1 Sprogstimulering kan tænkes ind i alle temaforløb</p> <p>X Det giver kun mening at tænke sprogstimulering ind i læreplanen om sproglig udvikling</p> <p>2 Sprogstimulering hører ikke til i læreplanerne</p> <p><i>Læs mere i mappen "Sprogstimulering i dagtilbud" Emne 3: Tænk sprog ind i temaforløb</i></p>			
<p>8. HVILKE STRATEGIER BRUGER BARNET, NÅR DET BRUGER MELLEMSPROG?</p> <p>1 Siger kun noget engang imellem</p> <p>X Afprøver hypoteser for, hvordan sproget kan bruges</p> <p>2 Bruger mange pauser mellem ordene</p> <p><i>Læs mere i mappen "Sprogstimulering i dagtilbud" Emne 1: Erfaringer og viden om børns sproglige udvikling</i></p>			
<p>9. HVORDAN LÆRER BARNET FLEST ORD OG BEGREBER?</p> <p>1 Ved at deltage i meningsfuld kommunikation</p> <p>X Ved at øve og øve de samme ord igen og igen</p> <p>2 Ved at blive rettet hele tiden</p> <p><i>Læs mere i mappen "Sprogstimulering i dagtilbud" Emne 4: Styrk de daglige samtaler med børnene, og mappen "Sprogstimulering i hjemmet" Emne 4: Ordforråd og begreber</i></p>			
<p>10. I EN SAMTALE MELLEM TOSPROGEDE BØRN FORETAGES OFTE KODESKIFT. HVAD BETYDER DET?</p> <p>1 Skift mellem to sprog i en samtale</p> <p>X Børn taler, så ingen forstår dem</p> <p>2 Usammenhængende samtale for samtaleparterne</p> <p><i>Læs mere i Sprogviden bagerst i mappen</i></p>			
<p>11. HVORNÅR ER ET BARN TOSPROGET?</p> <p>1 Det er det først, når barnet er absolut lige god til alle de sprog, barnet taler</p> <p>X Når barnet i en eller anden grad behersker to eller flere sprog</p> <p>2 Når barnet taler dansk flydende og ikke taler andre sprog</p> <p><i>Læs mere i Sprogviden bagerst i mappen</i></p>			
<p>12. HVAD ER BILITERACY?</p> <p>1 Et særligt engelsk skriftsystem</p> <p>X At læse tekster med mange biord</p> <p>2 At læse og skrive på to eller flere sprog</p> <p><i>Læs mere i mappen "Sprogstimulering i dagtilbud" Emne 2: Inddrag barnets sprog i hverdagssituationer, og i mappen "Sprogstimulering i hjemmet" Emne 5: Skriftsprog</i></p>			
<p>13. KAN DER VÆRE NOGLE ULEMPER VED AT LÆRE FOR MANGE SPROG?</p> <p>1 Nej, det er altid godt</p> <p>X Ja, det kan være skadeligt</p> <p>2 Nej, men sprogindlæringen kan for nogle børn være lidt langsommere</p> <p><i>Læs mere i den opgivne litteratur bagerst i mappen</i></p>			

RETTEARK: TIP EN 13'ER OM SPROGVIDEN

(Sæt ét kryds pr. spørgsmål)	1	X	2
<p>1. HVAD ER ET ANDETSPROG?</p> <p>1 Det er det samme som et modersmål</p> <p>X Det er det sprog, som tales i ens omgivelser, og man lærer, efter at man har lært sit modersmål</p> <p>2 Det er det samme som fremmedsprog</p> <p>Læs mere i Sprogviden bagerst i mappen</p>		X	
<p>2. HVORDAN LÆRER BARNET SIN OMVERDEN AT KENDE?</p> <p>1 Ved kun at få læst højt</p> <p>X Ved gradvist at udvide sin viden og forståelse med allerede tilegnede erfaringer</p> <p>2 Det er alene forældrenes opgave</p> <p>Læs mere i mappen "Sprogstimulering i hjemmet" Emne 1: Omverdensforståelse</p>		X	
<p>3. HVORDAN UNDERSTØTTER INSTITUTIONEN BEDST BARNETS DANSKINDLÆRING?</p> <p>1 Gennem pædagogiske aktiviteter og interaktion med andre børn</p> <p>X Ved at tvinge barnet til at tale dansk</p> <p>2 Ved at forbyde barnet at tale sit modersmål med andre børn</p> <p>Læs mere i mappen "Sprogstimulering i dagtilbud" Emne 2: Inddrag barnets sprog i hverdagsituationer</p>	1		
<p>4. HVAD ER DOMÆNESPROG?</p> <p>1 Det sprog barnet taler dårligst</p> <p>X Det sprog barnet er bedst til</p> <p>2 Det sprog barnet knytter til en given kontekst</p> <p>Læs mere i Sprogviden bagerst i mappen</p>			2
<p>5. HVAD ER MELLEMSPROG?</p> <p>1 De sprog barnet taler, fra det begynder at tale dansk, til det behersker dansk</p> <p>X Et sprog der tales i Mellemamerika</p> <p>2 Et sprog, der ikke er et rigtigt sprog</p> <p>Læs mere i mappen "Sprogstimulering i dagtilbud" Emne 1: Erfaringer og viden om børns sproglige udvikling</p>	1		
<p>6. HVORDAN HJÆLPER DU BARNET VIDERE, NÅR DET FX SIGER: "JEG SYNGEDE LILLE PETER EDDERKOP"</p> <p>1 Fortælle barnet, at det er forkert, og sige til barnet: "Kan du prøve at sige det rigtigt?"</p> <p>X Undlade at kommentere</p> <p>2 Sige til barnet: "Ja, du sang lille Peter Edderkop"</p> <p>Læs mere i den opgivne litteratur bagerst i mappen</p>			2

EMNE 1

Erfaringer og viden om børns sproglige udvikling

(Sæt ét kryds pr. spørgsmål)	1	X	2
7. SPROGSTIMULERING OG LÆREPLANER 1 Sprogstimulering kan tænkes ind i alle temaforløb X Det giver kun mening at tænke sprogstimulering ind i læreplanen om sproglig udvikling 2 Sprogstimulering hører ikke til i læreplanerne <i>Læs mere i mappen "Sprogstimulering i dagtilbud" Emne 3: Tænk sprog ind i temaforløb</i>	1		
8. HVILKE STRATEGIER BRUGER BARNET, NÅR DET BRUGER MELLEMSPROG? 1 Siger kun noget engang imellem X Afprøver hypoteser for, hvordan sproget kan bruges 2 Bruger mange pauser mellem ordene <i>Læs mere i mappen "Sprogstimulering i dagtilbud" Emne 1: Erfaringer og viden om børns sproglige udvikling</i>		X	
9. HVORDAN LÆRER BARNET FLEST ORD OG BEGREBER? 1 Ved at deltage i meningsfuld kommunikation X Ved at øve og øve de samme ord igen og igen 2 Ved at blive rettet hele tiden <i>Læs mere i mappen "Sprogstimulering i dagtilbud" Emne 4: Styrk de daglige samtaler med børnene, og mappen "Sprogstimulering i hjemmet" Emne 4: Ordforråd og begreber</i>	1		
10. I EN SAMTALE MELLEML TOSPROGEDE BØRN FORETAGES OFTE KODESKIFT. HVAD BETYDER DET? 1 Skift mellem to sprog i en samtale X Børn taler, så ingen forstår dem 2 Usammenhængende samtale for samtaleparterne <i>Læs mere i Sprogviden bagerst i mappen</i>	1		
11. HVORNÅR ER ET BARN TOSPROGET? 1 Det er det først, når barnet er absolut lige god til alle de sprog, barnet taler X Når barnet i en eller anden grad behersker to eller flere sprog 2 Når barnet taler dansk flydende og ikke taler andre sprog <i>Læs mere i Sprogviden bagerst i mappen</i>		X	
12. HVAD ER BILITERACY? 1 Et særligt engelsk skriftsystem X At læse tekster med mange biord 2 At læse og skrive på to eller flere sprog <i>Læs mere i mappen "Sprogstimulering i dagtilbud" Emne 2: Inddrag barnets sprog i hverdagssituationer, og i mappen "Sprogstimulering i hjemmet" Emne 5: Skriftsprog</i>			2
13. KAN DER VÆRE NOGLE ULEMPER VED AT LÆRE FOR MANGE SPROG? 1 Nej, det er altid godt X Ja, det kan være skadeligt 2 Nej, men sprogindlæringen kan for nogle børn være lidt langsommere <i>Læs mere i den opgivne litteratur bagerst i mappen</i>			2

EMNE 2

INDDRAG BARNETS SPROG I HVERDAGSSITUATIONER

INTROARK

35 MIN.

SPROG KAN TÆNKES IND I BARNETS LEG OG PÆDAGOGISKE AKTIVITETER

At have mange sprog repræsenteret i en børnegruppe kan være med til at give alle børn sprogrigdom.

Børn bruger størstedelen af deres tid på at lege, og derfor giver det god mening at gøre sprogindlæringen legepræget. Det er vigtigt, at barnet oplever den sprogpædagogiske indsats som en naturlig del af sin hverdag, hvor barnet ikke føler sig ekskluderet.

Fokus på sprogstimulering kan indgå i aktiviteter, som barnet allerede kender fx lege, daglige gøremål som borddækning, højtlesning med konkrete ting, dramatiseringer, temaer, sport fx fodbold, sang/musik/rytmik, rim og remser, spil, ture m.m.

I kan også med fordel tænke skriftsproget ind, når I arbejder med barnets sproglige udvikling fx legeskrivning.

TIPS

TIL MØDELEDEREN:

TRIN 1 – INTRODUKTION: Fortæl kort om, at I skal arbejde med emnet: *Sprog i hverdagssituationer*. Du kan fx:

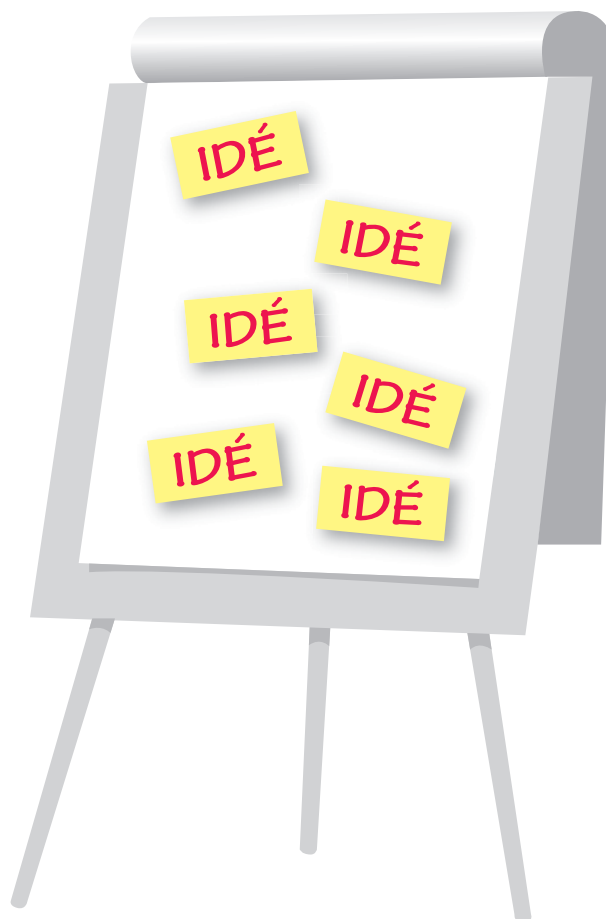
- ▶ Fortælle om noget af det, der står i teksten på den forrige side.
- ▶ Give eksempler på, hvornår I arbejder med sprog i jeres hverdagssituationer.

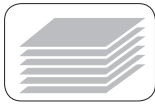
TRIN 2 – ØVELSE: Kopier arket på næste side, og del det ud til hver gruppe.

Du kan nu opfordre grupperne til at drøfte de to spørgsmål på arket.

TRIN 3 – OPSAMLING PÅ ØVELSEN: Lav en kort opsamling fra hver gruppe. Skriv fx forslag op på flip-over, så I kan se alles idéer.

TRIN 4 – HANDLINGER: For at få nogle af jeres idéer ført ud i livet kan hver medarbejder sætte sit navn på den idé på flip-over papiret, som denne brænder mest for at arbejde videre med.

EMNE 2

Inddrag barnets sprog i hverdags-situationer

ØVELSE

IDÉER TIL AT INDDRAGE SPROG I HVERDAGSRUTINER

HVAD HANDLER ØVELSEN OM:

At få idéer til, hvordan I kan inddrage sprog i hverdagsrutiner.

SÅDAN GØR I:

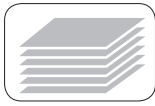
Tal i gruppen om, hvordan I kan:

- ▶ Arbejde med udviklingen af barnets andetsprog (dansk) i jeres hverdagsrutiner.
- ▶ Inddrage barnets modersmål til samling, måltider, lege, højtlesning osv.

Hent inspiration i boksen med tips.

Brug ca. 15 minutter.

EMNE 2

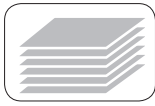
Inddrag barnets sprog i hverdags-situationer

TIPS

TIL AT UDVIKLE BARNETS SPROG OG SPROGLIGE BEVIDSTHED Gennem hverdagsrutiner

- ▶ Lav dukker, der symboliserer hvert barn i institutionen. Til samling kan I bruge dukkerne til at tale om, hvem der er der i dag og tælle dukkerne evt. på forskellige sprog. I kan også øve forholdsord, ved at barnet skal lægge dukken under, over, ved siden af noget.
- ▶ Lav sedler med ord på alle sprog, der er repræsenteret i institutionen fx om mad, farver, møbler og emneord. Skift løbende ordene ud, så de passer til jeres temaforløb og fokusområder, og så både børn og voksne oplever, at der hele tiden er nye ord at gå på opdagelse i og snakke om.
- ▶ Understøt nysgerrighed i forhold til skriftsprog, så børnene fx "læser" skrift ud fra konteksten, for eksempel skilte i omgivelserne eller skrift på emballage ("mælk" på mælkekartonen)
- ▶ Lav mapper med billeder af barnet, familien, tegninger osv., og brug mappen som udgangspunkt for samtaler med barnet – og forældrene.
- ▶ Tal om ord fra børnenes modersmål under samlinger og måltider, når I synger og siger rim og remser, men også når I har fysiske aktiviteter, fx når I spiller fodbold mv.
- ▶ Lav små bøger med billeder, tekst og tal sammen med barnet på både modersmål og dansk. Brug evt. tablets fx app'en Book Creator eller computer (Photo Story).
- ▶ Giv børnene visuel støtte, og brug konkrete ting for at forstå højtlesning, fortællinger eller sange.
- ▶ Tal med børnene om hvor mange sprog vi kan tælle på. Børnene tæller hinanden, fingre, tæer osv.

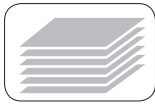
TIPS**TIPS TIL AT INDDRAGE SKRIFTSPROG I PÆDAGOGISKE AKTIVITETER**

- ▶ Lav en fototegneserie sammen med en mindre gruppe børn, som har en fælles interesse for fx brandbiler.
- ▶ Tal om, hvad en historie om brandbiler kunne handle om. Del historien op i 4-5 fotos (et 'storyboard'). Stil brandbiler, huse osv. op, og tag billeder af de forskellige dele af historien.
- ▶ Print fotos, og sæt dem op på en planche som en tegneserie, og skriv talebobler og forklarende tekster på de forskellige sprog, der er repræsenteret i børnegruppen.
- ▶ Præsenter tegneserien for den øvrige børnegruppe og forældrene.

TIP: I kan også tegne eller bruge computer og tablets, når I skaber jeres egne tegneserier.

- ▶ **Find en tvilling**
Børnene får udpeget et begrænset område. Hvert barn får tildelt en bogstavlyd. Hvert bogstav tildeles to børn. Børnene skal gå rundt mellem hinanden, mens de siger lyden, og finde deres tvilling, altså det barn, hvis bogstavlyd er den samme som deres egen. Når de har fundet hinanden, sætter de sig ned.
- ▶ **Klemmeleg med bogstaver eller tal**
Hvert barn får 3 klemmer med hhv. A, B, C eller 1, 2, 3 skrevet på, som de sætter på deres tøj.
Det gælder om på tid at få fx så mange A'er som muligt fra de andre børn.
- ▶ **Find ting, der starter med**
Lav en leg, hvor en børnegruppe skal finde ting, der starter med forskellige bogstaver. Fx: "Find en ting, der starter med S". Børnene går rundt og stiller sig ved en ting, som starter med 's' fx 'STOL', eller fotograferer eventuelt stolen.

EMNE 2

Inddrag barnets sprog i hverdags-situationer

OM ARBEJDET MED SKRIFTSPROG

Formålet med at sætte fokus på skriftsproget er at stimulere barnets opmærksomhed, nysgerrighed og interaktion med skriften. Børnene får blik for og begynder at interessere sig for sprog og skrift – ikke alene for det/de sprog, de møder hjemme, men også ‘andres’ sprog og skrift. Børnene begynder at føre samtaler om sprog og skrift, og de får (og tager) muligheden for at optræde som små eksperter over for de voksne og hinanden.

Arbejdet med skrift i børnehaven skal ikke opleves som en skolificering af børnehaven, der privilegerer børn med dansk som modersmål, men snarere som en naturlig forlængelse og et løft af hverdagens pædagogiske praksis.

(Skrevet med inspiration fra ‘Biliteracy i børnehaven’, 2012)

► Inddrag skriftsprog i jeres dokumentation: Barnets bagebog

Lav fx en bagebog sammen med børnene med billeder fra hvert trin i processen (vaske hænder, mel, skål, hæve, bage osv.) Skriv bagefter korte sætninger til billederne, og sæt det sammen til en bog.

EMNE 3

TÆNK SPROG IND I TEMAFORLØB

INTROARK

45 MIN.

TEMAFORLØB GIVER ET FÆLLES SPROG

I kan tænke sprogstimulering ind i alle jeres temaforløb, hvad enten det handler om naturen, kroppen, robotter, musik eller noget helt andet. Gennem temaforløb får I mulighed for at styrke børnenes omverdensforståelse og give den samlede børnegruppe en fælles oplevelse og et ordforråd, som de kan tale ud fra og bruge sammen i deres leg. I kan også med fordel inddrage skriftsproget i jeres forskellige temaforløb.

ARBEJDET MED TEMAFORLØB KAN TÆNKES I TRE FASER:

1) FØR EN AKTIVITET

Her kan I sikre, at børnene får en forståelse og forhåndsviden om det tema og de aktiviteter, I skal i gang med, fx ved konkrete ting, fotos eller andet. Inddrag gerne flere sanser.

2) UNDER EN AKTIVITET

Mens I gennemfører en aktivitet, kan I arbejde med at udvide barnets forståelse gennem allerede kendte ord og begreber (gentagelser) og tilføjelse af nye ord, som børnene kan gøre konkrete erfaringer med.

3) EFTER EN AKTIVITET

Efter aktiviteten kan I stille spørgsmål til barnets oplevelser og aktivere begreber og ord, som barnet har fået erfaringer med. I kan stille spørgsmål som: 'Kan I huske?' og arbejde med gentagelser ud fra konkrete ting, fotos, lege, højtlesning, fortælling, drama, læselege, skrivelege, sprogkasser og -poser m.m.

TIPS

TIL MØDELEDEREN:

TRIN 1 – INTRODUKTION: Fortæl kort om, at I skal arbejde med emnet: *Sprog i temaforløb*.

Du kan fx:

- ▶ Fortælle om noget af det, der står på den forrige side.
- ▶ Give eksempler på temaforløb, I tidligere har gennemført.

TRIN 2 – ØVELSE: Kopier arkene på de næste 2 sider, og del dem ud til hver gruppe.

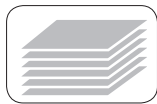
Lad grupperne planlægge et konkret temaforløb med fokus på sprog. De kan skrive det, de planlægger, ned på arket Temaforløb. Brug ca. 20-30 minutter.

TRIN 3 – OPSAMLING PÅ ØVELSEN: Lav en kort opsamling fra hver gruppe. Skriv fx gruppernes forslag til temaforløb op på flip-over, så I kan se alles idéer.

TRIN 4 – HANDLINGER: For at få nogle af jeres idéer ført ud i livet kan du lade deltagerne byde ind med, hvem der gerne vil arbejde videre med at gennemføre et eller flere af temaforløbene.

EKSTRAØVELSE: I kan bygge videre på jeres temaforløb ved at lave sprogkasser og -poser, der indeholder ting, bøger osv. fra jeres temaforløb.

ØVELSE

PLANLÆG TEMAFORLØB

HVAD HANDLER ØVELSEN OM:

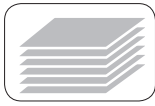
At planlægge et temaforløb med fokus på sprog.

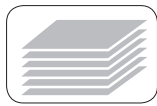
SÅDAN GØR I:

Planlæg sammen et konkret temaforløb, hvor I tænker sprogstimulering ind før, under og efter forløbet med fokus på børnenes ordforråd og begrebsdannelse. Skriv ind på arket 'Temaforløb'.

INSPIRATION TIL TEMAFORLØB MED UDGANGSPUNKT I LÆREPLANSTEMAERNE:

- *Alsidig personlig udvikling: 'Sætte spor':* Lav en mappe til hvert barn, hvor I sætter billeder af hverdagssituationer, ting, tegninger osv., som det enkelte barn er optaget af. 'Vores by': Tag på ture i lokalområdet, hvor I tager billeder og fortæller hinanden små historier om forskellige steder i byen fx der, hvor barnet bor, legeplads, butikker, station, bibliotek, kirke, idrætshal, skole osv. Sæt billeder og fortællinger op på en væg.
- *Sociale kompetencer: 'Humør-tallerkner':* Mal ansigter med sur, glad, ked, vred osv. på paptallerkner, og lær børnene at forklare ansigterne, og bruge dem til at forklare, hvilket humør de selv er i. Brug dem løbende, hvor I fx siger til et barn: 'Hent den tallerken, der viser, hvordan du har det lige nu'. Leg rollelege, hvor I er skiftevis glade, sure, vrede osv.
- *Krop og bevægelse: 'Mig selv':* Billeder af familie, ting jeg kan lide (fx en æske med legeting), kroppen (tegne krop). 'Boldspil': Spil fodbold, tegn yndlingsfodboldspillere, og skriv, hvad de hedder, hvilket land de kommer fra, og tal om fodboldregler.
- *Naturen og naturfænomener: 'Vores træ':* Vælg et træ i en nærliggende skov, som I besøger hver årstid. I kan tage billeder af træet og tale om årstiderne.
- *Kulturelle udtryksformer og værdier: 'Teater':* Digt en historie sammen med børnene, som I skal opføre som teaterstykke. Spil evt. teaterstykket med konkrete. Lav rekvisitter, og find kostumer. Lad børnene spille teaterstykket for en anden stue eller forældrene.
- *Sproglig udvikling: 'Sprogposer om superhelte':* Hvert barn vælger sin egen superhelt fx Batman. Læg ting eller billeder i små stofposer sammen med barnet, som karakteriserer superhelten fx dragt, maske, ordkort om egenskaber (sej, stærk, flyve osv.) Lad barnet fortælle de andre børn om sin superhelt ved hjælp af tingene i posen. Giv barn og forældre sprogposen med hjem, så de kan tale om det, der er i posen med børnene på modersmålet og dansk. Find evt. en billedbog, som passer til emnet, og læg i posen. Sange, rim og remser kan også bruges.

TEMAFORLØB MED EKSEMPLER 1

TEMA

Fx: 'Naturen og naturfænomener' de 6 læreplanstemaer:

SPROGLIGE FÆRDIGHEDER:

Hvilke kompetencer skal vi udvikle hos børnene?

Fx: kommunikative.

Hvilket ordforråd ønsker vi, at børnene skal tilegne sig?

Fx: træ, rødder, gro.

1) FØR AKTIVITETEN: HVORDAN ARBEJDER VI MED FORFORSTÅElsen HOS BØRNEne?

Fx: Emnet begynder hver dag på gulvet med en præsentation af de materialer, der skal bruges i løbet af dagen. Fx en pose med ting og billeder fra skoven/parken den dag, hvor børnene skal på tur i skoven/parken. Børnene skal føle på tingene, og tingene skal navngives.

2) UNDER AKTIVITETEN: HVORDAN SKAL AKTIVITETEN FORLØBE?

Fx: Turen i skoven/parken: Der medbringes poser, glas, mikroskoper og fotografiapparat. Der sættes ord på det, der samles.

3) EFTER AKTIVITETEN: HVORDAN SKAL VI EFTERBEARBEJDE OPLEVELSERNE MED BØRNEne?

Fx: Vi ser på de forskellige ting, og de bruges i fx en følekimsleg. Der indgår sange, højt læsningsbøger, fx eventyr, billeder og spil. Vi klipper billeder ud og klæber på karton. Vi skriver små skilte med de ord og begreber, som vi har fokus på og hænger op sammen med billederne. De kan bruges til fiskespil, huskespil og billedlotteri. Vi giver børnene spil med hjem efter at have spillet det med børn og forældre. (Forældrene skal bruge eget sprog hjemme, når de spiller. Tip: Husk, man kender først et spil, når man har prøvet det).

FORÆLDREINDDRAGELSE:

Hvordan kan forældrene inddrages?

Fx: Ved at deltage på turen.

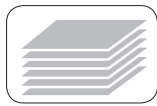
Hvordan informerer vi om emnet til forældrene og gør det synligt for dem, hvad vi arbejder med?

Fx: Ved at give forældrene billedlotteriet med hjem og at hænge fotos op, som viser det sted, vi skal hen.

EVALUERING:

Hvornår vil vi evaluere forløbet, og hvem er ansvarlig for det?

(Find inspiration til evalueringsspørgsmål på planlægnings- og evalueringsskemaet i emne 6)

TEMAFORLØB MED EKSEMPLER 2

TEMA

Olympiade (læreplanstema: Krop og bevægelse, med særligt fokus på drenge)

SPROGLIGE FÆRDIGHEDER:

Kommunikative.

Hvilket ordforråd ønsker vi, at børnene skal tilegne sig?

Start, mål, hjerteslag, lunger, forpustet, sidestik, puls, diplom, medalje, olympiade, sportsgren

1) FØR AKTIVITETEN: HVORDAN ARBEJDER VI MED FORFORSTÅElsen HOS BØRNENE?

Vi ser på billeder af forskellige sportsgrene og børnene prøver et stopur, ser på medaljer osv., og vi taler om hastighed, og hvad der sker, når vi løber stærkt, hopper osv.

Hvert barn får et skema, hvor de skal være med til at udfylde resultaterne af olympiadedisciplinerne, deres puls osv. Børnene skriver deres eget navn og alder på skemaet.

2) UNDER AKTIVITETEN: HVORDAN SKAL AKTIVITETEN FORLØBE?

Olympiaden:

- Vi gennemfører 4 konkurrencer med børnene og måler puls, hastighed og resultater. Fx hurtigløb, længdespring, målspark, mini-hækkeløb. Børnene får hjælp til at skrive deres resultat og puls ned i skemaet.*
- Vi afslutter olympiaden med, at alle børn får et diplom og en medalje med et olympiadelogo, som de er med til at tegne, og vi laminerer og sætter snor i.*
- Vi laver en sjov aktivitet omkring diplomoverrækkelse med musik, og alle børn får deres medalje om halsen.*

3) EFTER AKTIVITETEN: HVORDAN SKAL VI EFTERBEARBEJDE OPLEVELSERNE MED BØRNENE?

- Vi laver fotocollager med billeder fra olympiaden sammen med børnene.*
- Vi tegner kroppe med lunger, hjerte og blodårer og taler om, hvad puls er.*
- Vi tager stopur og puls med på legepladsen, og børnene kan måle hastighed og puls, når de leger forskellige lege.*

FORÆLDREINDDRAGELSE:

Hvordan kan forældrene inddrages?

Efter temaforløbet kan børnene på skift låne et pulsmed hjem og prøve det sammen med forældrene.

Hvordan informerer vi om emnet til forældrene og gør det synligt for dem, hvad vi arbejder med?

Vi hænger eksempler på skemaer, diplomer og deltagerbeviser osv. op i garderoben. Vi hænger fotocollage fra olympiaden op på stuen.

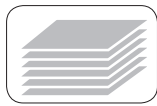
Børnene opfordres til at spørge derhjemme, om forældre/søskende dyrker eller har dyrket en sportsgren.

Barnet fortæller om det til samling.

EVALUERING:

Hvornår vil vi evaluere forløbet og hvem er ansvarlig for det?

(Find inspiration til evalueringsspørgsmål på planlægnings- og evalueringssarket i emne 6)

TEMAFORLØB

TEMA

SPROGLIGE FÆRDIGHEDER:

Hvilke kompetencer skal vi udvikle hos børnene?

Hvilket ordforråd ønsker vi, at børnene skal tilegne sig?

1) FØR AKTIVITETEN: HVORDAN ARBEJDER VI MED FORFORSTÅElsen HOS BØRNENE?

2) UNDER AKTIVITETEN: HVORDAN SKAL AKTIVITETEN FORLØBE?

3) EFTER AKTIVITETEN: HVORDAN SKAL VI EFTERBEARBEJDE OPLEVELSERNE MED BØRNENE?

FORÆLDREINDDRAGELSE:

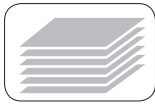
Hvordan kan forældrene inddrages?

Hvordan informerer vi om emnet til forældrene og gør det synligt for dem, hvad vi arbejder med?

EVALUERING:

Hvornår vil vi evaluere forløbet, og hvem er ansvarlig for det?

(Find inspiration til evalueringsspørgsmål på planlægnings- og evalueringsarket i emne 6)

**EKSTRA
ØVELSE**

SPROGKASSER OG SPROGPOSER, DER BYGGER VIDERE PÅ TEMA-FORLØBET

HVAD HANDLER ØVELSEN OM:

At planlægge, hvordan I kan lave sprogkasser eller sprogpaser med ting, der bygger videre på et temaforløb. På den måde kan I fastholde ord og begreber fra temaforløbet.

SÅDAN GØR I:

Tal om et temaforløb, I har planlagt eller gennemført, og udfyld skemaet med de ting, som en sprogkasse eller sprogpase kan indeholde.

TEMA:
HVAD SKAL SPROGKASSEN/POSEN INDEHOLDE: Ting Figurer Bøger Dufte/lyde/smage
HVILKE MATERIALER HAR VI ALLEREDE:
HVILKE MATERIALER KAN VI SELV LAVE:
HVILKE MATERIALER SKAL VI KØBE:
HVEM GØR HVAD OG HVORNÅR:

EVALUERING:

Hvornår vil vi evaluere forløbet, og hvem er ansvarlig for det? (Find inspiration til evalueringsspørgsmål på planlægnings- og evalueringssarket i emne 6)

EMNE 4

STYRK DE DAGLIGE SAMTALER MED BØRNENE

INTROARK

35 MIN.

SKÆV FORDELING AF TALETID

Forskning viser, at pædagogers spørgsmål til etsprogede, danske børn ofte handler om komplekse ting, hvor de voksne ikke kender svaret i forvejen. Tosprogede børn bliver oftere mødt med 'undervisningsspørgsmål', hvor pædagogen kender svaret på forhånd. Fx "Hvor mange hjul har bussen?"

I daginstitutioner handler daglige samtaler med børnene ofte om *nogen* frem for *noget*. Samtalerne er private, hvor børnene sætter ord på deres følelser ved at snakke om hverdagsting, fx hvad man har lavet i weekenden, tv-programmer og ferieoplevelser. Derudover foregår samtalerne ofte på en bestemt måde: Hurtigt og med hurtig turtagning. Disse samtaler kan være svære for tosprogede børn at få adgang til.

STIL OPDAGENDE SPØRGSMÅL

Fokuser mere på samtaler om *noget* i stedet for *nogen*, så tosprogede børn får lettere adgang til samtalerne. Vær nysgerrige på, hvad børnene interesserer sig for – fx ridderborge, pyramider eller flotte sten – og være opmærksom på at stille opdagende spørgsmål i stedet for 'undervisningsspørgsmål'.

Ovenstående er skrevet med udgangspunkt i bogen 'Børnehaven gør en forskel' af Charlotte Palludan, kultursociolog og lektor, ph.d. fra Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU), Aarhus Universitet.

TIPS

TIL MØDELEDEREN:

TRIN 1 – INTRODUKTION: Fortæl kort om, at I skal arbejde med emnet: *Styrk de daglige samtaler med børnene*. Du kan fx fortælle om noget af det, der står på den forrige side.

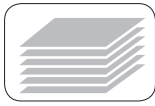
TRIN 2 – ØVELSE: Kopier arket på næste side, klip udsagnene ud, og del dem ud til hver gruppe. I hver gruppe skiftes deltagerne til at trække et udsagn fra bunken, læse det højt og diskutere udsagnet i gruppen. Er man enig/uenig i det der står? Brug ca. 20 minutter på øvelsen.

TRIN 3 – OPSAMLING PÅ ØVELSEN: Lav en kort opsamling fra hver gruppe. Skriv fx pointer op på flip-over, så I kan se alle hinandens overvejelser.

TRIN 4 – HANDLINGER: Tal sammen i personalegruppen om, hvorvidt der er noget, I ønsker at ændre eller sætte fokus på i jeres daglige samtaler med tosprogede børn. Skriv gerne ned på en flip-over.

EKSTRAØVELSE: I kan lave ekstraøvelsen 'Fotocollage – følg barnets spor', hvis I ønsker at gå på opdagelse i, hvilke interesser et bestemt barn har, som I kan bygge videre på i samtaler med barnet.

ØVELSE

DEBAT OM DAGLIGE SAMTALER MED BØRNENE

HVAD HANDLER ØVELSEN OM:

At diskutere, hvordan I oplever jeres daglige samtaler med børnene, og om der er forskel på den måde, I taler med etsprogede og tosprogede børn på.

SÅDAN GØR I:

Klip nedenstående udsagn ud, og læg dem i en bunke på bordet. Deltagerne skiftes til at trække et udsagn fra bunken, læse det højt og diskutere udsagnet i gruppen. Er I enige/uenige i det, der står?

UDSAGN:

----- ✂

Tosprogede og etsprogede børn deltager ikke lige meget i samtaler, der bærer præg af forhandling, diskussion og argumentation.

----- ✂

Når børnene skal fortælle noget efter tur fx om, hvad de har oplevet i weekenden, er det sværere for de tosprogede børn.

----- ✂

Det er lettere at have en ligeværdig samtale med et etsproget barn end et tosproget, fordi vi har flere oplevelser til fælles med de etsprogede.

----- ✂

Vi kommer ofte til at tale i en 'undervisningstone' til de tosprogede børn, hvor vi fortæller, og barnet lytter og følger anvisninger. Eller hvor vi spørger, og barnet svarer fx 'Hvor mange hjul har bussen?', 'Hvilken farve er den?'

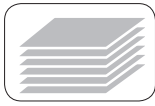
----- ✂

Vores samtaler med etsprogede børn – i modsætning til samtaler med tosprogede børn – er i høj grad karakteriseret ved, at både barn og voksen spørger og svarer. Vi udveksler oplevelser, fortolkninger, meninger, erfaringer og viden.

----- ✂

Tosprogede børn har lettere ved at deltage i samtaler, når vi taler om noget fx pyramider, ridderborge og flotte sten, end hvis vi taler om personlige emner, og hvad vi synes og føler om forskellige oplevelser.

----- ✂

**EKSTRA
ØVELSE**

FOTOCOLLAGE – FØLG BARNETS SPOR

HVAD HANDLER ØVELSEN OM:

At være nysgerrig på et barns interesser, historier og spor, så I kan få viden om, hvordan I kan tilrettelægge sprogaktiviteter, der tager udgangspunkt i det, barnet er optaget af.

SÅDAN GØR I:

Følg et tosproget barn en dag eller nogle timer, hvor I er nysgerrige på barnets interesser og følger barnets spor.

Tag undervejs billeder af det, som barnet er optaget af. Det kan både være aktiviteter, legetøj, spisesituation, leg, samling, legepladsen, rolige stunder osv.

Print billederne, og sæt dem op på en collage, som I tager med til et stue- eller personalemøde.

**Barnets historier er vigtige.
Vi skal kende og være nysgerrige
over for børns livshistorier, fordi
de giver en vigtig viden om det
menneske, barnet er, og om de
spor, barnet har sat i verden.**

*Pernille Hviid, 'Særligt udsatte børn og
pædagogiske læreplaner', 2007*

PÅ STUE- ELLER PERSONALEMØDET:

- Kig på billederne på jeres fotocollage, og tal om:
- Hvad leger barnet? (altså hvilken "historie" er det, barnet leger?)
- Hvor er barnet ofte henne, når det er i institutionen?
- Hvem er barnet sammen med? Hvad laver de sammen?
- Hvilke historier/bøger/film kan barnet lide?
- Hvor ser han/hun ud til at "drages" af noget? Af hvad?
- Hvad fortæller barnet dig om?
- Hvad putter han/hun i sin skuffe? Hvad tager han/hun med i børnehaven?

EMNE 5

LØBENDE EVALUERING AF BARNETS SPROGLIGE UDVIKLING

INTROARK

40 MIN.

BARNETS NÆRMESTE VOKSNE ER BEDST TIL AT VURDERE SPROGUDVIKLINGEN

Forældre og pædagoger kender barnet bedst og er derfor også de bedste til at bedømme, hvordan barnets sprog udvikler sig.

Sprogvurdering og -evaluering kan foregå på mange måder. Udover de systematiserede sprogvurderinger kan personalet i dagligdagen løbende iagttage og vurdere, om barnet gør forventelige sproglige fremskridt.

Vi får et mere nuanceret billede af barnets sproglige udvikling, når vi supplerer den systematiserede sprogvurdering med de daglige observationer, da den systematiserede sprogvurdering kun giver et øjebliksbillede.

INDDRAG FORÆLDRENE

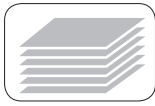
Det er helt afgørende, at den, der gennemfører sprogvurderingen, har viden om det tosprogede barns forudsætninger og historie. Vær opmærksom på, at forældrene ligger inde med vigtig viden om barnets sproglige udvikling.

Derfor er det vigtigt at spørge forældrene om, hvordan de oplever barnets sproglige udvikling og inddrage forældre i den løbende sprogvurdering. På den måde kan personalet og forældrene få et fælles udgangspunkt for det videre arbejde med barnets sproglige udvikling i institutionen og derhjemme. Samtidig giver det jer et godt udgangspunkt for den vejledning, I skal give forældrene om, hvordan de selv kan understøtte deres barns sproglige udvikling.

TAG UDGANGSPUNKT I BARNETS SPROGLIGE RESSOURCER OG INTERESSER

Det tosprogede barns danske sprog kan betragtes som et 'på-vej-sprog'. Barnet bruger typisk sprog-skelettet fra sit modersmål, og det er det, barnet bygger videre på i sin samlede sproglige udvikling.

Det er vigtigt, at barnets sproglige udvikling foregår i et inkluderende læringsmiljø, hvor barnets sproglige ressourcer anerkendes og aktiveres i de pædagogiske aktiviteter, og hvor den øvrige børnegruppe lærer at se barnets sprog som på-vej-sprog frem for et 'forkert sprog'. Det kan I gøre ved at vise interesse og nysgerrighed over for, hvad barnet siger, og bygge

EMNE 5

Løbende evaluering
af barnets sproglige
udvikling

videre på det, der virker og lykkes i barnets kommunikation. Hvis barnet fx udtrykker sig grammatisk forkert, så kan I formulere barnets budskab korrekt og dermed komme barnet i møde. Således er I retningsgivende i stedet for at være rettende.

Det er godt at have ambitioner på barnets vegne, og det må gerne være lidt svært – børn lærer ved at blive udfordret både sprogligt og fagligt. Generelt gælder det om, at børn og voksne taler meget sammen, og at alle stiller nysgerrige spørgsmål. De voksne skal bestræbe sig på at bruge et nuanceret og varieret sprog og også bruge fagfaglige udtryk. Børn, som snart skal begynde i skole, kan med fordel præsenteres for 'skolesprog' (fx penalhus, smartboard, frikvarter, skoleår, SFO) i meningsfulde sammenhænge.

**Hent inspiration i den orange mappe 'Sprogstimulering i hjemmet'.
Læs mere om på-vej-sprog/mellemsprog på arket 'Sprogviden' bagerst i mappen.**

TIPS

TIL MØDELEDEREN:

TRIN 1 – INTRODUKTION: Fortæl kort om, at I skal arbejde med emnet: *Løbende evaluering af barnets sproglige udvikling*. Du kan fx:

- ▶ Fortælle om noget af det, der står på forrige side.
- ▶ Give eksempler på, hvordan I løbende observerer og evaluerer tosprogede børns sproglige udvikling i hverdagen.

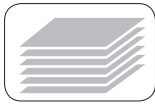
TRIN 2 – ØVELSE: Kopier arkene på de næste 2 sider, og del dem ud til hver gruppe.

Lad grupperne tale om, hvordan de kan lave en logbog til sprogevaluering i hverdagen, og hvordan de kan få viden om barnets sproglige udvikling fra forældrene. De kan skrive det, de planlægger, ned på øvelsesarket. Brug ca. 20-30 minutter.

TRIN 3 – OPSAMLING PÅ ØVELSEN: Lav en kort opsamling fra hver gruppe. Skriv fx gruppernes forslag til logbøger op på en flip-over, så I kan se alle hinandens idéer.

TRIN 4 – HANDLINGER: For at få nogle af jeres idéer ført ud i livet kan du lade deltagerne byde ind med, hvem der gerne vil arbejde videre med at udvikle en logbog til sprogevaluering.

ØVELSE

IDÉER TIL SPROGEVALUERING I HVERDAGEN

HVAD HANDLER ØVELSEN OM:

At tale om og få idéer til, hvordan I løbende kan evaluere tosprogede børns sproglige udvikling i hverdagen som supplement til den mere systematiserede sprogvurdering.

SÅDAN GØR I:

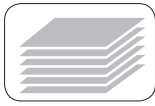
Diskuter nedenstående spørgsmål:

- ▶ Hvordan kunne vores egen logbog til sprogevaluering i hverdagen se ud?
- ▶ Hvordan får vi viden om barnets sprog gennem dialogen med forældrene?

Hent inspiration på siden 'Tips og eksempler til sprogevaluering'

I kan skrive jeres idéer ned her:

<hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>

TIPS OG EKSEMPLER TIL SPROGEVALUERING

EKSEMPEL PÅ LOGBOG:

Barnets navn:

Dato:

1. OBSERVATION (CA. 5 MIN):

Sætninger barnet siger? Hvordan kommunikerer barnet? (*mundtligt, krop, fagter, leg, følelser*):

Situation: Abdi spiller et terningspil med en voksen og to andre børn.

Den voksne siger: 'Det er din tur til at slå'. Abdi kigger på den voksne og slår hænderne ned i bordet. Et af de andre børn ved bordet griner. Den voksne siger: 'Jeg mente, du skal kaste med terningerne. Sådan her'. Den voksne viser. Abdi ser lidt forvirret ud og kaster med terningerne.

2. OBSERVATION (CA. 5 MIN):

Sætninger barnet siger? Hvordan kommunikerer barnet? (*mundtligt, krop, fagter, leg, følelser*):

Situation: Vi har læst højt af Guldlok, og Abdi skal fortælle om handlingen.

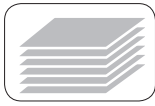
'Far har en stor skål. Mor har en lille skål, og så drengen, den har en meget lillere skål'. Abdi viser størrelsen på skålene med hænderne.

3. OBSERVATION (CA. 5 MIN):

Sætninger barnet siger? Hvordan kommunikerer barnet? (*mundtligt, krop, fagter, leg, følelser*):

Situation: Legepladsen.

Abdi vil gerne være med i nogle af de andre drenges leg (de leger Star Wars). Han går hen til dem og siger 'jeg vil være med'. De andre siger 'nej'. Abdi går hen til den voksne og siger, at han ikke må være med. Den voksne siger, at han kan prøve at spørge igen. Abdi går hen mod drengene og sætter sig i nærheden og kigger på legen.

SPØRGSMÅL TIL OBSERVATIONEN:

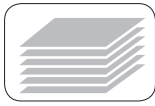
- Hvornår lykkes barnets kommunikation?
Når Abdi kan bruge fagter og får hjælp af de voksne, der forklarer og viser Abdi, hvordan han skal gøre.
- Hvilke midler bruger barnet til at kommunikere med jævnaldrende? (mundtligt, krop, fagter, leg, følelser)
Abdi forsøger at tale til de andre, men han trækker sig, hvis han ikke bliver forstået.
- Hvilke midler bruger barnet til at kommunikere med den voksne? (mundtligt, krop, fagter, leg, følelser)
Han fortæller og bruger fagter, når den voksne spørger nysgerrigt.
- Hvilke udfordringer har barnet, når det kommunikerer?
Abdi trækker sig og bliver tavs, når der er noget, han ikke forstår, eller de andre børn ikke forstår ham.

PLANLÆG, HVAD DU VIL IVÆRKSÆTTE FOR AT SÆTTE FOKUS PÅ BARNETS SPROGLIGE UDVIKLING I DE DAGLIGE AKTIVITETER:

- Hvad ønsker du at stimulere hos barnet? (fx forhandling i rolleleg, ordforråd/begreber i lege med biler/dinosaurer/riddere)
Jeg ønsker, at Abdi kan få adgang til en leg med de andre gennem tydeligere kommunikation.
- Hvilke af barnets ressourcer og interesser kan du bruge i arbejdet med barnets sproglige udvikling?
Abdi interesserer sig for fodbold og de andre drenges Star Wars rolleleg.
- Hvilke tiltag vil du iværksætte? (fx opfordre barnet til at fortælle om leg med biler/dinosaurer/riddere. Stille nysgerrige spørgsmål til, hvad der sker, hvad den kan osv.)
Jeg vil hjælpe Abdi ind i de andres rolleleg ved at inddrage ham i dialogen med de andre børn, fx ved at jeg som voksen spørger alle børnene, hvilken rolle de vil have i legen.
Jeg vil sætte en fodboldkamp i gang, hvor jeg sørger for at Abdi er med.
Når jeg spiller spil med Abdi, vil jeg sørge for at sætte ord på det, jeg gør fx 'Nu slår jeg med terningen. Bare jeg får en 6'er'.

VIDENDELING:

Hvornår og hvordan vil du dele den viden, du har fået om barnet, med dine kollegaer?
På næste stuemøde vil jeg fortælle om mine observationer, og hvilke tiltag jeg sætter i gang, og hvad vi i fællesskab kan gøre for at understøtte Abdis sproglige udvikling.

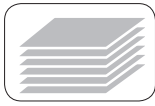

LOGBOG TIL LØBENDE EVALUERING AF BARNETS SPROGLIGE UDVIKLING

Udfyld logbogen med jævne mellemrum for at skabe en større bevidsthed om barnets sproglige udvikling.

Observer barnet, mens det leger og kommunikerer i forskellige situationer, både barn-barn og barn-voksen situationer. Lav ca. 3 observationer a 5 minutter. Husk at aftale observationen med din kollega på forhånd.

Barnets navn:	Dato:
1. OBSERVATION (CA. 5 MIN): Sætninger barnet siger? Hvordan kommunikerer barnet? (<i>mundtligt, krop, fagter, leg, følelser</i>):	
2. OBSERVATION (CA. 5 MIN): Sætninger barnet siger? Hvordan kommunikerer barnet? (<i>mundtligt, krop, fagter, leg, følelser</i>):	
3. OBSERVATION (CA. 5 MIN): Sætninger barnet siger? Hvordan kommunikerer barnet? (<i>mundtligt, krop, fagter, leg, følelser</i>):	

SPØRGSMÅL TIL OBSERVATIONEN:

Hvornår lykkes barnets kommunikation?

Hvilke midler bruger barnet til at kommunikere med jævnaldrende? *(mundtligt, krop, fagter, leg, følelser)*

Hvilke midler bruger barnet til at kommunikere med den voksne? *(mundtligt, krop, fagter, leg, følelser)*

Hvilke udfordringer har barnet, når det kommunikerer?

PLANLÆG, HVAD DU VIL IVÆRKSÆTTE FOR AT SÆTTE FOKUS PÅ BARNETS SPROGLIGE UDVIKLING I DE DAGLIGE AKTIVITETER:

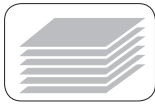
Hvad ønsker du at stimulere hos barnet? *(fx forhandling i rolleleg, ordforråd/begreber i lege med biler/dinosaurer/riddere)*

Hvilke af barnets ressourcer og interesser kan du bruge i arbejdet med barnets sproglige udvikling?

Hvilke tiltag vil du iværksætte? *(fx opfordre barnet til at fortælle om leg med biler/dinosaurer/riddere. Stille nysgerrige spørgsmål til, hvad der sker, hvad den kan osv.)*

VIDENDELING:

Hvornår og hvordan vil du dele den viden, du har fået om barnet, med dine kollegaer?

TIPS**TIL SPØRGSMÅL TIL FORÆLDRENE:**

Har forældrene oplevet, at barnet har en normal sprogudvikling på modersmålet fx:

- ▶ Har barnet pludret?
- ▶ Hvornår har barnet sagt sine første ord?
- ▶ Taler barnet alderssvarende på modersmålet?
- ▶ Tager barnet initiativ til samtale med søskende, forældre, venner og familie på modersmålet?
- ▶ Har barnet haft øreproblemer eller anden sygdom, der har kunnet sinke sprogtilegnelsen?
- ▶ Er modersmålet naturligt at bruge for barnet i hjemmet, eller er der sket et sprogskifte, så familien taler dansk ved de fleste lejligheder?
- ▶ Hvilket sprog taler barnet og dets søskende indbyrdes?
- ▶ Hvor lang tid har barnet været i Danmark?
- ▶ Hvor længe har barnet været i et dansk sprogmiljø? (fx børnehave)

Kilde: Glerup, 2006

I kan med fordel bruge nogle af spørgsmålene til opstartssamtalen med forældrene.

I kan bruge arket 'Sprog i hjemmet' fra mappen 'Sprogstimulering i hjemmet', når I skal tale med forældrene om, hvilke sprog de bruger i hjemmet.

EMNE 6

HANDLINGER OG INITIATIVER FREMOVER

INTROARK

20 MIN.

SÆT HANDLING BAG ORDENE – TAG SMÅ SKRIDT

Når I har arbejdet med emner og øvelser i mappen, vil det være en god idé at få samlet op på jeres idéer og udarbejde en handleplan for de initiativer, I vil sætte i gang fremover. Tag små skridt, og sæt ikke for mange initiativer i gang på én gang – giv hellere jer selv små succesoplevelser, som kan blive til mange flere.

NYE RUTINER SKAL SÆTTES I SYSTEM

Det kan tage tid at få indarbejdet nye initiativer som rutiner i jeres hverdag, og derfor er det en god idé, at I aftaler, hvilke konkrete handlinger I skal gennemføre, hvem der gør det, og hvornår I vil følge op på det.

TIPS

TIL MØDELEDEREN:

TRIN 1 – INTRODUKTION: Bed mødedeltagerne om hver især at kigge på de øvelser, I har lavet, og de opsamlinger I har lavet på flip-over. Lad dem tale sammen to og to om, hvad de helt konkret ønsker at gøre i den næste uge/måned for at styrke de tosprogede børns sproglige udvikling.

Tag en runde, hvor I skriver forslagene ned på en flip-over.

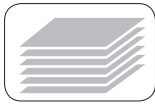
TRIN 2 – ØVELSE: Du kan vælge en af øvelserne på de næste sider til at få talt om, hvilke handlinger I sætter i gang, og hvem der gør hvad og hvornår.

OBS! Disse øvelser skal ikke kopieres til deltagerne.

TRIN 3 – PLANLÆG EVALUERINGSMØDE: Aftal en dato, hvor I vil følge op på og evaluere, hvordan det er gået med jeres nye initiativer. I kan finde inspiration til evalueringsmødet i 'Emne 7: Evaluering af vores initiativer'.

TRIN 4 – AFRUNDING: Tag en runde, hvor deltagerne får mulighed for at fortælle, hvad de har fået ud af mødet – fx de to vigtigste ting. Brug max 1/2 minut pr. person.

ØVELSE

POSTKORT FRA FREMTIDEN

HVAD HANDLER ØVELSEN OM:

At I individuelt formulerer et fremtidsønske på skrift og ser på, hvad der kan få drømmen til at blive til virkelighed.

SÅDAN GØR I:

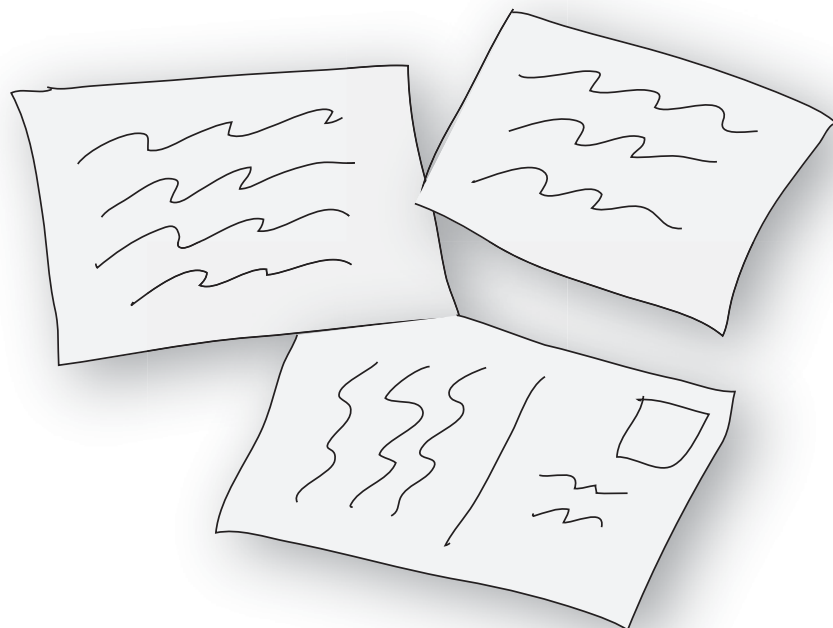
Uddel et papir/karton i postkort-størrelse.

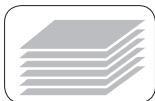
Bed deltagerne forestille sig, at de står ude i fremtiden, hvor alt er, lige som I gerne vil have det i forhold til sprogstimulering af tosprogede børn. I skal ikke tænke over, om det er muligt.

- Tænk over, hvordan det ser ud.
- Skriv et postkort, og fortæl om det, I ser.
- Sæt jer sammen 3 og 3, og læs jeres postkort højt for hinanden.

Tag en runde, hvor I taler om, hvordan jeres fremtidsdrøm kan blive til virkelighed.
Svar fx på:

- Hvem skal involveres?
- Hvilke nye aktiviteter skal vi sætte i gang?

POSTKORT

POSTKORT

PLANLÆGNINGS- OG EVALUERINGSARK

HVAD HANDLER ØVELSEN OM:

At planlægge og evaluere en konkret aktivitet i detaljer.

SÅDAN GØR I:

Hver gruppe, der skal planlægge en aktivitet, udfylder arket.

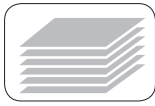
Hvad er formålet med aktiviteten? Hvilke læringsmål vil vi arbejde hen mod?

Hvilken aktivitet vil vi gennemføre? Hvad skal vi kalde aktiviteten?

Hvornår skal aktiviteten finde sted?

Hvem skal deltage i aktiviteten? Hvilke børn er der fokus på, og hvordan vil vi inddrage dem i planlægningen?

Hvem er hovedansvarlig for aktiviteten?

Opgaver: Hvilke handlinger skal iværksættes for at gennemføre aktiviteten?

Handling	Hvornår?	Hvem gør det?

Materialer: Hvilke materialer skal der bruges til aktiviteten?

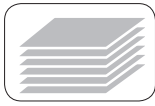
Materialer: Hvem er ansvarlig?

Hvilke tegn kan undervejs vise, at vi er på rette vej? Hvad skal vi se/høre?

Hvilken form for dokumentation vil vi lave og med hvilket fokus?

Kommunikation: Hvem skal have noget at vide om aktiviteten og hvordan?
Fx forældre, kollegaer

Evaluering: Hvornår evaluerer vi aktiviteten? Hvem står for den?

EVALUERINGSARK:

Hvad lykkedes særligt godt? Og hvordan kan vi forklare det?

Hvilke tiltag havde hvilken effekt?

Hvilke tegn viste børnene?

Hvad fortæller børnene?

Hvilken betydning har aktiviteten haft i forhold til de læringsmål, vi havde opstillet?

Hvilke aktiviteter vil vi iværksætte nu på baggrund af evalueringen?

Dato og ansvarlige:

*Skrevet med inspiration fra Ingrid Thirifays, Planlægnings- og evalueringssguide,
www.relationerogudvikling.dk*

ØVELSE TIDSLINJE MED POST-ITS

HVAD HANDLER ØVELSEN OM:

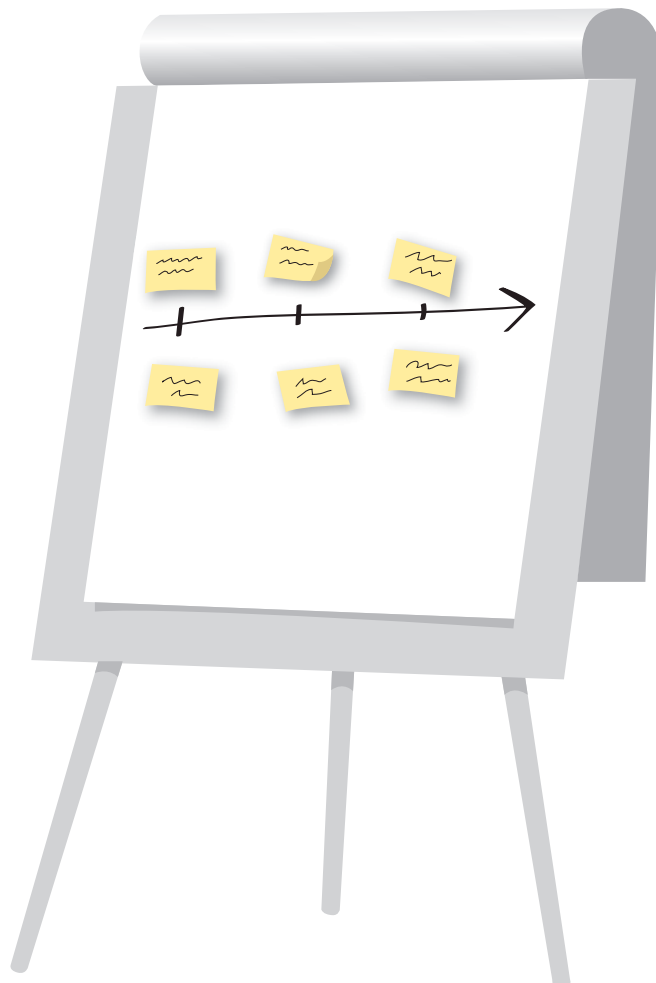
At bruge en tidslinje til at få overblik over, hvilke opgaver der skal løses og hvornår for at føre et initiativ ud i livet, og give alle ansvar for, at opgaverne bliver gennemført.

SÅDAN GØR I:

Lav en tidslinje på en flip-over, og skriv det initiativ, som I gerne vil føre ud i livet.

Bed hver deltager om at skrive post-its med de opgaver/handlinger, der skal til for at føre initiativet ud i livet. Sæt post-its på tidslinjen.

Alle skriver deres navn på de initiativer, som man er villig til at tage ansvar for. Der kan sagtens være flere ansvarlige på en opgave/handling.

EMNE 7

EVALUERING AF VORES INITIATIVER

INTROARK

40 MIN.

Det er en god idé at holde et evalueringsmøde, når I har haft lidt tid til at afprøve jeres nye initiativer.

I kan bruge evalueringsmødet til at samle op på, hvad I har fået gennemført, hvilke erfaringer I har gjort jer, og hvad I vil arbejde videre med.

TIPS

TIPS TIL MØDELEDEREN:

TRIN 1 – INTRODUKTION: Fortæl kort om, at I skal evaluere de initiativer, som I har sat i gang.

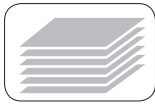
Du kan fx fortælle, at I skal:

- ▶ Tale om, hvad I har gjort siden sidst.
- ▶ Tale om, hvad der er gået godt/mindre godt, og hvad I hver især har lært.
- ▶ Beslutte, hvad I vil gøre fremover. Fx hvilke initiativer I vil fortsætte med, og hvilke nye initiativer I vil sætte i gang.

TRIN 2 – ØVELSE: Kopier arket med øvelsen ‘Hvordan er det gået, og hvad skal vi nu?’ på næste side, og del det ud til hver deltager. Lad deltagerne lave øvelsen parvis. Brug ca. 20 minutter.

TRIN 3 – OPSAMLING PÅ ØVELSEN: Lav en kort opsamling fra hver gruppe. Skriv fx de vigtigste pointer op på flip-over.

TRIN 4 – HANDLINGER: Tal sammen om, hvilke initiativer I fremover vil fortsætte med, og hvilke nye initiativer I vil sætte i gang. Brug fx nogle af øvelserne fra mappen.

ØVELSE

HVORDAN ER DET GÅET, OG HVAD SKAL VI NU?

HVAD HANDLER ØVELSEN OM:

At I sammen evaluerer, hvordan det er gået med jeres nye initiativer til sprogstimulering med fokus på tosprogede børn.

SÅDAN GØR I:

Interview hinanden parvis om det, I hver især har gjort anderledes i jeres arbejde med tosprogede børn:

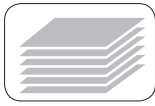
- Hvad er gået godt?
- Hvad er gået mindre godt?
- Hvad har jeg lært?
- Hvilke nye initiativer er jeg blevet inspireret til at sætte i gang?

I kan bruge spørgsmålene i boksen på næste side.

Brug 20 minutter i alt, 10 minutter pr. person.

Intervieweren skriver stikord om makkerens svar ned.

EVALUERINGSSPØRGSMÅL

HVORDAN HAR DU:

TÆNK T SPROGSTIMULERING IND I HVERDAGSRUTINER OG PÆDAGOGISKE AKTIVITETER?

INDDRAGET TOSPROGEDE BØRNS MODERSMÅL I HVERDAGSRUTINER OG PÆDAGOGISKE AKTIVITETER?

PLANLAGT OG GENNEMFØRT TEMA FORLØB MED FOKUS PÅ SPROG? FX FØR, UNDER OG EFTER FORLØBET

UDVIKLET OG ARBEJDET MED SPROGKASSER OG -POSER?

HAFT FOKUS PÅ SAMTALER MED TOSPROGEDE BØRN I HVERDAGEN? FX FØRSØGT AT UNDGÅ 'UNDERVISNINGSTONE'

VÆRET NYSGERRIG PÅ BØRNEENS SPØR OG INTERESSER?

ARBEJDET MED LØBENDE SPROGEVALUERING OG INDDRAGET FORÆLDRENE UNDERVEJS? FX BRUGT LOGBOG

ORDLISTE

OM DANSK SOM ANDETSPROG

MODERSMÅL

Er det eller de sprog, som barnet lærer først og fortrinsvis lærer i hjemmet. Ofte er det det sprog, som familien taler sammen på. Et barn kan have et eller flere modersmål, hvis fx far og mor taler hver sit sprog med barnet, og barnet udvikler begge sprog parallelt. Modersmålet kaldes også barnets første sprog.

DANSK SOM ANDETSPROG

Andetsproget er det sprog, barnet lærer, efter at det har lært sit modersmål. "Andet" angiver således den rækkefølge, barnet har lært sproget i, men i virkeligheden kan det være barnets tredje sprog, hvis barnet fx har flere modersmål. Andetsproget er det sprog, som er majoritetssprog eller nationalsprog i det samfund, som barnet lever i. I Danmark er det dansk.

FREMMEDSPROG

Er et sprog, som man typisk lærer gennem undervisning i et andet land end, hvor sproget tales som modersmål. Fx engelsk, som vi lærer i skolen som et fremmedsprog.

AT VÆRE TOSPROGET

Er en betegnelse, som viser, at barnet har to eller flere sprog, betegnelsen angiver ikke niveau for barnets sprogkompetence. Barnet kan evt. beherske begge sprog lige godt. Som oftest kan barnet udtrykke sig med en større sprogkompetence på det ene sprog frem for det andet alt efter, hvilket sprogmiljø barnet befinder sig i. Fx dansk i børnehaven og somali i hjemmet.

MELLEMSPROG ELLER INTERSPROG

Er sprog med sine egne regler og under stadig forandring. Man kan sige, at det er et "sprog undervejs" i barnets bestræbelser på at udvikle et nyt sprog fx dansk. Barnets sprog vil være præget af fejl, men det er den måde, barnet afprøver og udvikler sit sprog på, efterhånden som barnet får nye sproglige erfaringer.

DOMÆNESPROG

Et udtryk som angiver, at der til et givet domæne (sted), fx i børnehaven eller i hjemmet, knytter sig et dominerende sprog. Fx dansk i børnehaven.

KODESKIFT

Når et barn skifter mellem to eller flere sprog i en samtale eller ytring, kalder man det kodeskift. Det er et bevidst valg, som barnet bruger for at kunne opretholde en given kommunikation med personer, som behersker samme sprog som barnet.

Få mere viden om sprog i:

**'Dansk som andetsprog. Pædagogiske og didaktiske perspektiver',
Lars Holm og Helle Pia Laursen, 2010, Daneklærerforeningens Forlag**

KILDEFORTEGNELSE

BØGER, ARTIKLER OG RAPPORTER

- Bjerring Bagger, Lene og Lenchler-Hübertz, Lisbeth (2008): *Vi arbejder med forældre-samarbejde*. Dafolo
- Bundgaard, Helle og Gulløv, Eva (2008): *Forskel og fællesskab – Minoritetsbørn i daginstitution*. Hans Reitzels Forlag
- Danmarks Evalueringsinstitut (2010): *Seks indspark til udviklingsprojekter i daginstitutioner*. Danmarks Evalueringsinstitut, EVA
- Epstein, Joyce L. (2009): *School, Family and Community Partnership*. Corwin Press
- Ginman, Mette m.fl. (2010): *Pædagogisk arbejde med tosprogede børn*. Dafolo
- Gleerup, Lisbeth (2006): *Levende ord – sprogstimulering af tosprogede børn i børnehave og indskoling*. Kroghs Forlag
- Hodal, Gry og Klausen, Lis (2009): *Et sprog – flere sprog*. Hans Reitzels Forlag
- Hodal, Gry og Klausen, Lis (2011): *Styrk sproget*. Dafolo
- Holm, Lars og Laursen, Helle Pia (2010): *Dansk som andetsprog. Pædagogiske og didaktiske perspektiver*. Dansk lærerforeningens Forlag
- Holm, Lars og Laursen, Helle Pia (2009): *En bog om sprog – i daginstitutioner. Analyser af sproglig praksis*. Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag
- Holmen, Anne og Lund, Karen red. (1999): *Studier i dansk som andetsprog*. Akademisk Forlag
- Holst Jensen, Line og Wybrandt, Mette (2010): *Værktøjskassen Teammødet*. Amondo og AZENA
- Holst Jensen, Line og Wybrandt, Mette (2010): *Værktøjskassen Forældremødet*. Amondo og AZENA
- Holst Jensen, Line og Wybrandt, Mette (2010): *Værktøjskassen Skole-hjem samtalen og hjemmebesøget*. Amondo og AZENA
- Hviid, Pernille (2007): Særligt udsatte børn og pædagogiske læreplaner. *VERA nr. 41, Tidsskrift for Pædagoger*
- Hyltdgaard Klausen, Birthe m.fl. (2006): *Den sproglige udvikling hos det normalthørende barn i alderen 0-5 år*. Aalborgskolen, www.ci-info.dk/documents/00061.pdf
- Karrebæk, Martha Sif (red.) (2006): *Tosprogede børn i det danske samfund*. Hans Reitzels Forlag
- Kofoed, Ulla (2010): *Forældresamarbejde med fokus på læring*. Akademisk Forlag
- Larsen, Vibe (2008): *Midt i en mangfoldighed af børn*. Dafolo
- Laursen, Helle Pia (red.) (2010): *Tegn på Sprog – skrift og betydning i flersprogede klasserum*. UCC
- Møller Daugaard, Line (2003): *Der skal to til – Om historiefortælling i sproglig vurdering af dansk som andetsprog*. Danmarks Pædagogiske Universitets Forlag
- Navigent (2008): *Værdsættende forældredialog*. Navigent
- Nordahl, Thomas (2008): *Hjem og skole*. Hans Reitzels Forlag
- Nyberg, Marie-Louise (1996): *Den magiske sprogpøse*. Haases Pædagogiske Skrifter
- Palludan, Charlotte (2005): *Børnehaven gør en forskel*. DPU

-
- Ringsmose, Charlotte (2010): Kvalitet i et systemisk perspektiv. *Pædagogisk Psykologisk Tidsskrift*, 2010, Vol. 47, 114-122. Forlaget Skolepsykologi
- Søndergaard Kristensen, Kitte og Møller Daugaard, Line (2012): *Biliteracy i børnehaven. At arbejde med skrift på flere sprog i dagtilbud*. Aarhus Kommune, Børn og Unge, Pædagogik og Integration, Videncenter for Sprog, Læsning og Læring, VIA University College. <http://www.swiflet.com/via/div/1/2/>
- Wybrandt, Mette Frithiof (2011): *Forældresamarbejde i daginstitutioner – værktøjer til samarbejde med tosprogede forældre*. Amondo
- Wybrandt, Mette Frithiof (2012): *Værktøjskasse Forældresamarbejde. Kompetenceudvikling i daginstitutioner med sprogpladser*. Kursusmateriale til Københavns Kommune. Amondo

WEB

- Dagtilbudsloven: <https://www.retsinformation.dk/forms/r0710.aspx?id=137202>
- Dansk Center for Undervisningsmiljø: www.dcum.dk
- Fælles Mål 2009. Dansk for andetsprog. Faghæfte 19. Undervisningsministeriets håndbogsserie nr. 21 – 2009. <http://www.uvm.dk/Service/Publikationer/Publikationer/Folkeskolen/2009/Faelles-Maal-2009-Dansk-som-andetsprog>
- Lyngby-Taarbæk Kommune: www.ltk.dk
- Multidansk: www.multidansk.dk
- Sprogpakken: www.sprogpakken.dk
- Fælles Mål Børnehaveklassen, Faghæfte 23: <http://www.uvm.dk/Service/Publikationer/Publikationer/Folkeskolen/2009/Faelles-Maal-2009-Boernehaveklassen>

KILDEHENVISNINGER TIL SPECIFIK TEKST OG ØVELSER

EMNE 1: ERFARINGER OG VIDEN OM BØRNS SPROGLIGE UDVIKLING

Introark (side 9)

Skrevet med inspiration fra:

Holmen og Lund (1999) i Wybrandt (2012)

Glerup (2006), s. 27 ff

Glerup (2006), s. 45 ff, Holm og Laursen (2010), kap. 4

EMNE 2: INDDRAG BARNETS SPROG I HVERDAGSSITUATIONER

Introark (side 15)

Skrevet med inspiration fra Gry og Klausen (2009) i Wybrandt (2011)

‘Kursusmateriale Københavns Kommune’

EMNE 3: TÆNK SPROG IND I TEMA FORLØB

Introark (side 21)

Skrevet med inspiration fra Gry og Klausen (2009) i Wybrandt (2011)

‘Kursusmateriale Københavns Kommune’

Øvelse: Planlæg temaforløb (side 23-27)

Skrevet med inspiration fra Wybrandt (2011) og Wybrandt (2012)

EMNE 4: STYRK DE DAGLIGE SAMTALER MED BØRNENE

Ekstraøvelse: Fotocollage – følg barnets spor (side 32)

Skrevet med inspiration fra Wybrandt (2012)

Dette er en af tre mapper til dagtilbud, dagpleje mv., der arbejder med tosprogede børns sproglige udvikling og forældresamarbejde.

Serien af mapper består af:

- **Sprogstimulering i dagtilbud**
Mødeguide og dialogværktøjer til sprogstimulering af tosprogede børn i dagtilbud
- **Sprogstimulering og forældresamarbejde**
Mødeguide og værktøjer til samarbejde med og inddragelse af forældre til tosprogede børn i dagtilbud
- **Sprogstimulering i hjemmet**
Inspirationskatalog med idéer og værktøjer til forældre til tosprogede børn i dagtilbud

Mapperne er udviklet som en del af projektet 'Sprog er en gave – samarbejde med tosprogede forældre til børn i dagtilbud'. Målgruppen er tosprogede børn i alderen 3 år til skolestart. Mappen er udviklet i 2013 af Mette Wybrandt (Amondo) i samarbejde med tosprogskonsulent Beata Engels Andersson. Desuden har pædagoger og ledere fra dagtilbud i Lyngby-Taarbæk Kommune samt forældre til tosprogede børn været inddraget i udviklingen.

Projektet har modtaget økonomisk støtte fra Social-, Børne- og Integrationsministeriet.

Mapperne kan downloades fra Social-, Børne- og Integrationsministeriets hjemmeside: www.sm.dk

